

TABIAT UNSURLARIGA NISBATAN EHTIYOTKORONA MUNOSABAT
VA ULARNI E‘ZOZLASH BILAN BOG‘LIQ DINIY-EKOLOGIK
QARASHLAR

Boboxo‘jayev Ilhom Sultonovich

Termiz davlat universiteti,

Etnografiya, etnologiya va antropologiya mutaxassisligi

2-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Maqolada Surxon vohasi aholisining bugungi kunga qadar saqlanib qolgan muqaddas buloqlari, uzoq tarixga ega asriy chinorlarining mo‘jizaviy kuchlari hamda davolash xususiyatlariga ishonish kabi masalalar yotib berigan.*

Kalit so‘zlar: *Surxon, Sherobod, Zarabog‘, Qaynar buloq, muqaddas, buloqlar, shifobaxsh.*

Аннотация: *В статье рассматриваются такие вопросы, как вера жителей Сурханского оазиса в священные источники, чудодейственные силы многовековых платанов с многовековой историей, целебные свойства.*

Ключевые слова: *Сурхан, Шерабад, Зарабог, горячий источник, святой, источники, целебные.*

Abstract: *The article deals with such issues as the belief of the inhabitants of the Surkhan oasis in sacred springs, the miraculous powers of centuries-old plane trees with a long history, and healing properties.*

Keywords: *Surkhan, Sherabad, Zarabog, hot spring, saint, springs, healing.*

Kirish. Surxon vohasi aholisining tabiat unsurlariga nisbatan ehtiyotkorona munosabati va ularni e‘zozlash bilan bog‘liq qarashlar xalqimiz orasida “qadamjo”, “aziz joy”, “muqaddas qadamjo” kabi nomlar bilan ataladi. Bunda odamlar asosan, shifo izlab, iltijo qilish bir qatorda muqaddas ob‘yektdan davolovchi kuchni olish maqsadida ma‘lum harakatlar va marosimlar (buloq suvlaridan ichish, cho‘milish, toshni tavof qilish, atrofini aylanib niyat qilish, tosh ustida yotish, daraxtlarni quchoqlash, mato bog‘lash, niyat qilish, suvga tanga tashlash) bajariladi. Musulmon ulamolari tomonidan tabiat kulti bilan bog‘liq qarashlar shirk amal sifatida qaraladi. Ammo, shunday bo‘lsada, barcha tabiat kultlari, ya‘ni muqaddas tog‘, g‘or, daryo, daraxt va buloqlar poklik ramzi hisoblanib, niyat qilish amallari baribir uchrab turadi.

Surxondaryo viloyatining xushmanzara manzillaridan sanalgan Sherobod tumanidagi ko‘hna, tabiat sir-asrorlariga boy, o‘zining xushmanzara va shifobaxsh buloqlari bilan mashhur bo‘lgan Zarabog‘ qishlog‘i hududida taxminiy biologik yoshi qariyb 500-650-yillik bir tup “Chinor daraxti” bor. Ushbu chinor yonida uyi joylashgan 78 yoshli Jo‘rayev Hosiyatjon boboning so‘zlariga qaraganda chinor tabiiy yodgorlik sifatida muhofazaga olingan bo‘lib, aylana diametri taxminan

16 metr, balandligi 50 metrcha bo‘lgan ushbu chinor daraxti o‘ng tomonida qurilgan ayvoncha hamda xalq tilida mashxur Jo‘ra miyon nomi bilan ataladiga taxminan 15-20 kishi

namoz o'qishi uchun mo'ljallangan kichik masjid joylashgan bo'lib rivoyatlarga qaraganda, O'tgan asr boshlarida ko'hna chinor daraxti atrofida Ramazon, Qurbon hayiti diniy marosimlari, Darveshona shukronalik ayyomlari, Navro'z bayramlarida aholi yig'ilib doshqozonlarda sumalaklar tayyorlashgan hamda Darveshlar yigilganda muqim xalq tomonidan ayvonchada mehmonlar uchun ziyofatlar tashkil etilgan.

Izoh:Chinor (Platanus) – chinordoshlar oilasiga mansub barg to'kuvchi o'simliklar turkumi; 10 turi ma'lum. Shimoliy Amerika (Kanadadan Meksikagacha), Janubiy Sharqiy Yevropa va O'rta dengiz bo'yi mamlakatlaridan Hindixitoygacha bo'lgan hududda tarqalgan. Kavkaz, Qrim, O'rta Osiyoda sharq chinori (*P.orientalis*), Janubiy Ukraina, Qora dengiz sohillari, shuningdek, O'rta Osiyoda Shimoliy Amerikadan keltirilgan g'arb chinori (*P.occidentalis*) turlari o'stiriladi. Sharq chinori yovvoyi holda o'sadi. Shox-shabbasi qalin, bo'yi baland

(50 m gacha), tanasi baquvvat (aylanasi 18 m gacha), silindrsimon, po'stlog'i sarg'ishoq. O'zbekistonda manzarali chinorning har ikki turi o'sadi. Novdalari va barglari yoshligida tukli, keyinchalik tuklari to'kilib ketadi. Barglari yirik, asosan,

3 (ba'zan 7) bo'lmali. Mevasi dumaloq, dag'al tukli yong'oqcha, diametri 1,5 sm, meva bandida 2–5 tadan o'rnashgan, uzoq vaqt to'kilmaydi. Aprelda gullab, mevasi may–sentabrda yetiladi. Chinor, ayniqsa, yoshligida tez o'sadi. Qulay sharoitda 2000-yil va undan ham ko'proq yashaydi. Egey dengizidagi Krit orolida tanasi aylanasi 18 m bo'lgan 2300-yillik chinorlar bor. Surxondaryo, Namangan va Samarqand viloyatlarida 600–800 yoshli chinorlar uchraydi. Chinor urug'ini ekib, qalamchasidan va ildiz bachkilaridan ko'paytiriladi. Chinorning yog'ochi yengil, pishiq, mebel sanoatida qadrlanadi. Uning yog'ochidan o'zbek me'morligida qadimdan foydalanib kelingan .

Darvish (forscha: درويش – turkcha derviş – kambag'al) qalandar -qashshoq, - o'zini Alloh yo'lida xizmat qilishga bag'ishlagan va o'zini o'zi kamolotga yetishtirish yo'liga kirgan inson. „So'fiy“ so'ziga sinonim. Darvishlik ta'limotining asosini zikr tushish orqali xudo bilan „yaqinlashish“ va, hatto, u bilan „qo'shilib ketish“ mumkin, degan g'oya tashkil qiladi. Eron, O'rta Osiyo, Turkiyada Darvish so'zi tor ma'noda – shaxsiy mulki bo'lmagan kambag'al, daydi zohidni (16-asr boshigacha -"qalandar" atamasining sinonimi) anglatgan. Darvishning boshlang'ich ma'nosini bildirgan „kambag'al“ so'zi so'fiylikning ixtiyoriy kambag'allik, oz narsaga qanoat qilish haqidagi ta'limotidan kelib chiqqan. Darvishlar muayyan maslak (suluk)ka birlashgan va uning g'oyalarini targ'ib qilgan. Darvishlikning mashhur suluklari: naqshbandiylik, yassaviylik, kubroviylik va bilan ta'limoti, amaliyoti, odati va kiyimlaridan qat'iy nazar, Darvishlar ikki guruh – daydi, doimo darbadarlik qilib yuruvchilarga va shayx, pirlar rahbarligida muqim yashovchilarga bo'lingan.

Darvishlarning birinchi guruhi erta bahorda dunyo bo'ylab safarga otlanganlar. Shuning uchun ularni „darbadar“, eshikma-eshik yuruvchi deb ham ataydi. Ikkinchi guruhi hunarmandlar, savdogarlar, turli darajadagi amaldorlar va boshqalardan iborat bo'lib, uyda yashab, o'z ishlari bilan shug'ullangan. Ular har kungi ibodatni bajargan, hafta yoki oying aniq belgilangan kuni umumiy zikr tushishga qatnashganlar. Inqilobdan oldin O'rta Osiyoda ham

Darvishlik keng yoyilgan, Darvishlarning faoliyati bilan bog‘liq qalandarxonalar va xonaqoxlar mavjud bo‘lgan. Darvishlik suluklarining ta’siri Pokiston, Hindiston, Indoneziya, Eron va Afrikaning ayrim mamlakatlarida hozir ham mavjud.

Ma’lumotlarga qaraganda Chinor daraxtidan Sovet davrida lager hamda bolalar uyi omborxonasi sifatida foydalanilgan. Bundan tashqari ruhiy kasalliklarga (jin chalgan) uchragan odamlarini chinor ichida bir kecha-bir kunduz davomida saqlanib sog‘ayib ketishgani, farzand istab kelib daraxt shoxlarida latta-puttalar bog‘lob ketishlari, chinor tagidagi tuproqdan har-xil teri tanosil kasalliklariga uchragan odamlar niyat qilib, surtib shifo topishgan, Hozirgi kunga qadar ushbu Chinorni ziyorat va ixlos qilib keluvchi insonlar soni ko‘pchilikni tashkil qiladi desam mubolag‘a bo‘lmaydi.

Viloyatimiz arxeologik va madaniy meros yodgorliklariga boy hududlardan biri ekani sir emas Sherobod tumanida tabiat yodgorligi maqomi berilgan asrga tengdosh daraxtlari mavjud bo‘lib, tabiat yodgorligi maqomi berilib, davlat muhofazasiga olingan.

Ular quyidagilarni tashkil etadi.

Surxondaryo viloyati Sherobod tumanida 100 yoshli daraxtlarni

№	Shaxar va Tuman	MFY	Ko‘cha	Daraxt turi	Taxminiy biologik yoshi	Daraxtning yerdan 1,3 metr balandlikdagi tana diametri (sm)	Rasmi 2-ilova
1	Sherobod tuman	Qizilolma	Qampirtepa	Chinor	450-500	4680	
2	Sherobod tuman	Qizilolma	Qampirtepa	Chinor	500-650	4500	
3	Sherobod tuman	Zarabog‘i	Zarabog‘i	Chinor	450-560	3920	
6	Sherobod tuman	Kampirtepa	"Kampirtepa" Qishlog‘iningi Shalqon oralig‘ida yo‘l yoqasida	Chinor	610	4100	
7	Sherobod tuman	Kampirtepa	"Kampirtepa" Qishlog‘iningi machitli uchastkasi Yusuf bobo bog‘i uchastkasi	Chinor	610	3750	

			xududida joylashgan				
8	Sherobod tumani	Qizilolma	Beshbolan massivi	Tut	250	2970	
	Sherobod tumani	Sherjon	Balagardon ziyoratgohi	Tut	250	2970	
9	Sherobod tumani	Qizilolma	Qizilolma qishlog'ining Beshbola masividagi bog'da joylashgan	Yong'oq	110	2140	

Ushbu mintaqada bir yarim mingdan ortiq qadimiy arxeologik yodgorliklar, yana ko'plab asriy daraxtlar mavjud. Ularni asrab-avaylash, kelajak avlodga bus-butun yetkazish burchimizdir.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. "Avesto" kitobi - tariximiz va ma'naviyatimizning ilk yozma manbai" mavzuidagi ilmiy-amaliy seminar materiallari. - Toshkent, 2000.
2. Ashirov A. "Avesto"da meros marosimlari. - T., 2001.
3. Dinshunoslik asoslari. (Mas'ul muharrir: I.Usmonov) - Toshkent: Toshkent islom universiteti nashriyot matbaa birlashmasi, 2013. - 320 b.
4. Jo'raev M., Shomusarov Sh., O'zbek mifologiyasi va arab folklori, T., 2001.
5. Is'hoqov M. Xalq dahosining qadimgi ildizlari va ilk kurtaklari. (Zardushtiylik, Zardusht va Avesto haqida) "Til va adabiyot ta'limi" jurnali, 1992. № 2.